

35
14

I. évfolyam 1. szám • 1998. február

Tudomány és vallás szintézise

*Michael A. Cremo • William
Deadwyler • Heller Ágnes •
Marx György • Máté-Tóth
András • Popper Péter • Puskás
Ildikó • Śivarāma Swami •
Maurice Wilkins írásai*

*a Védikus Bölcsélettudományi
Szabadegyetem folyóirata*

TATTVA

a Védikus Bölcslelettudományi Szabadegyetem folyóirata

Tudomány és vallás szintézise

I. évfolyam 1. szám • 1998. február

A puránikus idő és a régészeti leletek

Michael A. Cremona

A modern régészet, és általában a modern antropológia időkonceptiója Európa zsidó-keresztény kultúrájának általános kozmológiai és történelmi időkonceptiójához hasonló. A korai görögök, valamint az indiaiak és más ázsiai népek ciklikus kozmológiai-történelmi időkonceptiójától eltérően a zsidó-keresztény kozmológiai-történelmi időkonceptió lineáris és progresszív. A modern régészet is osztja a zsidó-keresztény teológiának azt a gondolatát, hogy az emberi lények a többi faj után jelentek meg. A szerző a *vaiṣṇava* hindu világnézet követőjének tekinti magát, s ebből a perspektívából ajánlja fel az emberi eredettel és őstörténettel kapcsolatos modern általánosítások radikális kritikáját. A hindu történelmi írások, különösen a *Purāṇák* és az *Itihāsák*, az emberi létezés több százmillió évig tartó, ismétlődő időciklusok kontextusába helyezik, amelyeket *yugáknak* és *kalpáknak* neveznek. Ezen idő alatt a puránikus beszámolók szerint az

emberi lények olyan élőlényekkel éltek együtt, amelyek leginkább a modern evolúciós beszámolók korai eszközkészítő emberszabású élőlényeire emlékeztettek. Tegyük fel, hogy valaki objektív igazságként fogadja el a puránikus feljegyzéseket, és a régészeti és antropológiai leletek általánosan elismert tökéletlenségét és összetettségét is figyelembe veszi. Ebben az esetben a következő feltételezést tehetné: a Föld rétegeinek, amelyek sok százmillió évre nyúlnak vissza, az emberszabásúak csontjainak zavarba ejtő változatosságát kellene tartalmazniuk, amelyek közül egyesek anatómiailag modern emberi testeknek felelnének meg, mások pedig nem. Hasonlóan zavarba ejtő változatait találnánk a különböző eszközöknek, amelyeknek egy része művészileg magas színvonalú, másik része pedig nem. Ha régészek és antropológusok nemzedékeinek lineáris fejlődést feltételező prekonceptióit vesszük alapul, akkor feltételezhető, hogy a csontoknak, műtárgyaknak és eszközöknek e keverékét úgy fogják találni, hogy az megfeleljen mélyen gyökerező lineáris-progresszív időkonceptiójuknak. A régészeti leleteknek és magának a régészet történetének a tanulmányozása nagy mértékben alátámasztja ezt a két jóságot. A lineáris-progresszívista időkonceptió így nagy akadályt jelent a régészeti leletek valóban objektív értékelésében, s az emberi eredetről és őstörténetről alkotott racionális elméletek felépítésében.

A modern történettudomány-kutatók, így az archeológusok által is gyakorlatilag alkalmazott időkonceptió döbbenetesen hasonlít a hagyományos zsidó-keresztény időkonceptióhoz, s nagy mértékben különbözik az ókori görögök és indiaiak felfogásától.

Ez a megfigyelés természetesen egy szélsőséges általánosítás. Egy-egy kultúrában az átlagemberek különböző időfelfogásokat használhatnak, amelyek lineárisak és ciklikusak is lehetnek, s bármilyen adott periódus nagy gondolkodói között is lehet sok ellentmondó né-

zet, amelyek közül egyesek a ciklikus, mások a lineáris időt támogatják. Ez mindenesetre így volt az ókori görögöknél. Mégis biztossággal állíthatjuk, hogy a legkiemelkedőbb görög gondolkodók közül nagyon soknak a kozmológiai felfogása olyan ciklikus vagy epizodikus időt tartalmazott, amely hasonló ahhoz, amelyet India puránikus írásaiban találunk. Például Hésziodosz *Munkák és napok* című művében (i.sz. 129-234) a koroknak olyan sorozatával találkozunk (arany, ezüst, bronz, hőskor és vaskor), ami hasonlít az indiai *yugákhoz*. Az emberi élet minősége mindkét rendszerben folyamatosan romlik az egymást követő korszakok során. A *természetről* című művében (17. rész) Empedoklész kozmikus időciklusokról beszél. Platón dialógusaiban leírásokat találunk a körben forgó időről (*Timaeus* 38 a) és újra ismétlődő katasztrófákról, amelyek megsemmisítik vagy majdnem megsemmisítik az emberi civilizációt (*Politicus* 268 d ff). Arisztotelész több helyen említi, hogy a művészeteket és a tudományokat sokszor felfedezték már a múltban (*Metafizika* 1074 b 10, *Politika* 1329 b 25). Püthagorasz, Platón és Empedoklész lélekvándorlással kapcsolatos tanításaiban ez a ciklikus felfogás kiterjed a személyes pszichofizikai létezésre is.

A zsidó-keresztény civilizáció európai megjelenésével egy másfajta időfelfogás vált elterjedtté. Ezt az időt lineárisként és vektoriálisként lehetne jellemezni. Általánosságban szólva, ez az időkonceptió a kozmikus teremtés egyszeri eseményét foglalja magába, azután az emberi faj egyszeri megjelenését és a felszabadulás egyszeri történetét, ami egy egyszeri végkifejletben kulminálódik, az utolsó ítélet formájában. A dráma csak egyszer játszódik le. Az egyéni emberi élet tükrözi ezt a folyamatot – az ortodox keresztény teológusok, néhány kivételtől eltekintve, nem fogadták el a lélekvándorlást.

A modern történelemtudományok osztoznak az időről alkotott alapvető zsidó-keresztény felfogásokban. Az univerzum, amelyben élünk, egy kivételes megnyilvánulás. Az emberek egyszer jelentek meg ezen a Földön. Őseinknek a történetét egy egyszeri, bár előreláthatatlan evolúciós folyamatként értelmezik. Fajaink jövőbeni fejlődési útvonala szintén kivételes. Bár ez az útvonal hivatalosan megjósolhatatlan, a tudomány mítoszai a halál legyőzését vetítik előre a biológiai orvostudomány segítségével, s az egész univerzumra kiterjedő uralkodást, amit a fejlődő, űrben utazó emberi lények fognak véghezvinni. Az egyik csoport (a Santa Fe Intézet), amely számos konferenciát rendez a „mesterséges élet” témájával kapcsolatban, azt jósolja, hogy az emberi értelem gépekbe és számítógépekbe lesz átplántálva, amelyek az élő szervezetek komplex szimptomáit fogják produkálni (Langton, 1991, 15. o.). A „mesterséges élet” így fajunk végső megdicsőülése lesz majd.

Nagy a kísértés azt feltételezni, hogy az emberi evolúció modern elmélete egy zsidó-keresztény eretnek tan, amely burkoltan megtartotta a zsidó-keresztény kozmológia, üdvözüléstörténet és eszkatológia alapvető struktúráit, miközben nyíltan tiltakozik az Írásokban található, az isteni beavatkozásról szóló leírások ellen a fajok, s így saját fajunk eredetét illetően is. Ez hasonló a buddhizmus esetéhez, amely hindu eretnekségként is felfogható. Szakítva a hindu írásokkal és istenfelfogással, a buddhizmus mégiscsak megtartotta az alapvető hindu kozmológiai felfogásokat, mint amilyen a ciklikus idő, a lélekvándorlás és a *karma*.

Egy másik dolog, amiben a modern evolúciós elméletek megegyeznek a korai keresztény leírásokkal, hogy az emberek a többi életforma után jelennek meg. A *Genezis*-ben az emberi lények előtt Isten megteremtí a növényeket, az állatokat és a madarakat. A szigorú magyarázók számára az időintervallum rövid. Az emberi lények a jelenlegi napunkhoz hasonló hat nap utolsóján lettek megteremtve. Mások a *Genezis*-ben található napokat korokként fogták fel. Például Darwin idejében az erős keresztény kötődésekkel rendelkező európai tudósok azt feltételezték, hogy Isten fokozatosan hozta létre a

különböző fajokat a geológiai idő különböző korszakain keresztül, míg végül a tökéletességé vált Föld kész volt arra, hogy emberi lényeknek adjon otthont (Grayson, 1983). A modern evolucionista elméletekben az anatómiailag modern emberi lények megtartják helyzetüket, mint a legkésőbb megjelenő fő faj ezen a bolygón, amely az őt megelőző emberszabásúakból fejlődött ki körülbelül az utóbbi százezer év alatt. Annak ellenére, hogy az evolucionizmus híres teoretikusai és szószólói megpróbálták megakadályozni azt a – még az evolucionista tudósok körében is meglévő – tendenciát, hogy e jelenségnek teológiai színezetet adjanak (Gould, 1977, 14. o.), az az elgondolás, hogy az emberi lény az evolúciós folyamatot megkoronázza dicsőséggel, még mindig erősen tartja magát a közvélemény és a tudományos gondolkodók körében. Bár az anatómiailag modern emberi lények korát kb. százezer évre becsülik, a modern régészek és antropológusok a zsidó-keresztény beszámolókkal összhangban az emberi civilizáció korát néhány ezer évben állapítják meg, s ugyancsak a zsidó-keresztény leírásokhoz hasonlóan, a legkorábbi megjelenését Közel-Keletre helyezik.

Nincs szándékomban mindenáron közvetlen okozati kapcsolatot kimutatni a korai zsidó-keresztény elgondolások és a modern történelmi tudományok elméletei között. Ennek bemutatása, amint azt Edward B. Davis (1994) hangsúlyozza az ebben a témakörben megjelent legújabb munkákról szóló áttekintésében, sokkal körültekintőbb dokumentációt igényel, ami még összeállításra vár. A két tudásrendszer időkonceptiói közötti számos közös vonás azonban azt sugallja, hogy az okozati kapcsolatok valóban léteznek, s hogy gyümölcsöző lenne ezeket a kapcsolatokat megfelelő részletességgel kinyomozni.

Feltételezem azonban, hogy a modern társadalomtudományok hallgatólagosan elfogadott, s ennek következtében kritikusan nem vizsgált időkonceptiói, akár okozati kapcsolatban állnak a zsidó-keresztény felfogásokkal, akár nem, jelentős, fel nem ismert befolyást gyakorolnak a régészeti és antropológiai leletek interpretációira. Ahhoz, hogy bemutassam, miként lehet ez igaz, azokról a tapasztalataimról szeretnék beszélni, amelyekre e leleteknek az indiai *Purānákban* és *Itihāsákban* található, az emberi eredetről szóló beszámolók és ciklikus időkonceptiók másfajta nézőpontjából való kiértékelése során tettem szert.

Tanulmányaim egyéni ösvénye India *vaiṣṇava* tradíciójához vezetett el, amit elsődleges irányelvként fogadtam el az életemben, valamint a látható univerzum és az azon túl lehetséges dolgok tanulmányozásában. Az elmúlt évszázadban ésszerűtlennek tartották azt, hogy vallásos szövegekből származó koncepciókat közvetlenül a természettudományos tanulmányozás hatáskörébe vonjanak. Számos bevezető antropológiai és régészeti szakkönyv valóban világos különbséget tesz a megismerés tudományos és vallásos módszerei között, a másodikat az alá nem támasztott hit státuszába száműzve, amelynek nagyon csekély haszna van, vagy nincs is haszna a természet objektív tanulmányozása során (pl. Stein és Rowe, 1993, 2. fej.). Néhány szakkönyv odáig megy el, hogy azt hirdesse, hogy ezt a nézőpontot az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága is alátámasztotta (Stein és Rowe, 1993, 37. o.), mint ha az állam lenne a legjobb és legvégső bíró intellektuális kérdések eldöntésében. Ezzel szemben én úgy vélem, hogy a természetről szóló vallásos nézetekkel szembeni teljes idegenkedés a tudomány, különösen a modern természettudományok részéről indokolatlan. Annak ellenére, hogy vallásmentes objektivitást színlelnek, a gyakorlók öntudatlanul számos zsidó-keresztény, főként az idővel kapcsolatos kozmológiai koncepciót megtartanak, vagy pedig beépítenek munkáikba, s magától értetődően alkalmazzák őket a megfigyelés és elméletgyártás mindennapos munkája során. Ebben a tekintetben a modern evolucionisták és fundamentalista keresztény ellenlábasaik szellemi háttere közös.

Léteznek más módszerek is azonban a természet történelmi folyamatainak vizsgálatára. Azt, hogy ez hogyan lehetséges, egy szellemi kísérlettel tehetjük szemléletesebbé, amikor is a világot egy radikálisan különböző időperspektívából, India puránikus időfelfogásának szempontjából nézzük. Nem én vagyok az egyetlen, aki ezt javasolta. Gene Sager, a California Palomar College filozófia és vallástudományok professzora, a *Tiltott régészet* (Cremo és Thompson, 1993) című könyvemhez a következő gondolatokat fűzte: „Az összehasonlító vallástudomány kutatójaként néha kihívás elé állítottam a tudósokat, amikor az emberi történelem tanulmányozására ciklikus vagy spirális modellt ajánlottam, amely a *kalpa* védikus koncepcióján alapul. Nagyon kevés tudós nyitott arra, hogy az adatokat egy ilyen modell szempontjából próbálja vizsgálni. Nem azt állítom, hogy a védikus modell igaz, mégis fennáll a kérdés, hogy a relatíve rövid lineáris modell valóban megfelelően bizonyul-e. Azt gondolom, hogy a *Tiltott régészet* egy megalapozott kutatómunkára épülő kihívást jelent. Ha szembe kell néznünk ezzel a kihívással, akkor a nyílt gondolkodást kell gyakorolnunk, s kultur- és tudományközi módszerrel kell továbbhaladnunk” (személyes eszmecsere, 1993). Az Archeológiai Világkongresszus megfelelő fórumot biztosít az ilyen kulturközi, tudományok közötti dialógus számára.

A *Purāṇák* ciklusos ideje csak az anyagi kozmoszon belül működik. Az anyagi kozmoszon túl a lelki ég vagy *brahmajyoti* terület. Ebben a lelki égben számtalan lelki bolygó úszik, ahol az anyagi idő – a négy *yuga*-ciklus formájában – nem működik.

Minden *yuga*-ciklus négy *yugából* áll. Az első a Satya-yuga, ami a félistenek 4800 évéig, a második a Tretā-yuga, ami a félistenek 3600 évéig tart. A harmadik a Dvāpara-yuga, ami 2400 félisteni évig, a negyedik pedig a Kali-yuga, ami 1200 félisteni évig tart (*Bhāgavata Purāṇa* 3.11.19). Mivel a félistenek egy éve 360 földi évnél felel meg (Bhaktivedanta Swami, 1973, 102. o.), a *yugák* hosszai földi évben mérve (a standard *vaiṣṇava* kommentároknak megfelelően) a következőképpen alakulnak: a Kali-yuga 432 000 évig, a Dvāpara-yuga 864 000 évig, a Tretā-yuga 1 296 000 évig, a Satya-yuga pedig 1 728 000 évig tart. Ez 4 320 000 évet tesz ki együttesen az egész *yuga*-ciklus időtartamát alkotva. Ezer ilyen ciklus, ami 4 320 000 000 évig tart, alkotja Brahmānak, az univerzumunkat irányító félistennek az egy nappalát. Brahmā nappalát is *kalpának* nevezik. Brahmā éjszakái hasonló hosszúságú ideig tartanak. Az élet a Földön csupán Brahmā nappala idején létezik. Brahmā éjszakájának eljövételével az egész univerzumot víz árasztja el, s minden sötétségbe merül. Amikor Brahmā következő napja elkezdődik, az élet újra megnyilvánul.

Brahmā minden egyes nappala 14 *manwantara*-periódusra oszlik, s mindegyikben 71 *yuga*-ciklus váltja egymást. Az első *manwantara*-periódust megelőzően és mindegyik *manwantarát* követően egy találkozás (*sandhyā*) van, ami egy Satya-yuga (1 728 000 év) hosszúságú. Általában minden egyes *manwantara*-periódus egy részleges özönvízzel végződik. A puránikus leírások szerint mi a hetedik *manwantara*-periódus 28. *yuga*-ciklusában vagyunk Brahmā jelenlegi napjában. Ennek alapján a lakott Föld korát körülbelül kétmillió évben határozhatnánk meg. Meglehetősen érdekes, hogy a legrégebbi élő szervezetek, amiket a paleontológusok vitathatatlanul elfogadnak (olyan algakövéletek, mint amilyeneket a Kanadában lévő Gunflint Formációban is találtak) körülbelül éppen ilyen idők (Stewart 1983., 30. o). Összesen 453 *yuga*-ciklus zajlott le Brahmā jelenlegi napjának kezdete óta. Minden egyes *yuga*-ciklus egy fejlődést foglal magába a béke és lelki fejlődés aranykorától kezdve az erőszak és lelki degradáció végső koráig. Minden egyes Kali-yuga végén a Föld gyakorlatilag elveszíti népességét.

A *yuga*-ciklusok alatt az emberi fajok más, az emberhez hasonló fajokkal léteznek együtt. Például a *Bhāgavata Purāṇában* (9.10.20) azt találjuk, hogy az isteni *avatāra*,

Rāmacandra meghódította Rāvaṇa királyságát, Lankát, s ezt intelligens, erdőben lakó majmok segítségével tette, akik Rāvaṇa jól felszerelt katonáit fák és kövek segítségével győzték le. Ez a Tretā-yugában történt körülbelül egymillió évvel ezelőtt.

A *yugák* köreit, a minden egyes *manwantara* végén lezajló részleges özönvizeket, a civilizált emberi lények más lényekkel való együttélését, valamint – bizonyos módon – a modern evolúciós beszámolóknak található emberi ősoket is figyelembe véve, a puránikus beszámolók alapján vajon milyen jóslatokba bocsátkozhatunk a régészeti leletekkel kapcsolatban? Mielőtt erre a kérdésre válaszolunk, az őskori leletek általános tökéletlenségét is figyelembe kell vennünk (Raup és Stanley, 1971). Az emberszabásúak fossziliái különlegesen ritkák. Ezenkívül az üledékes rétegeknek csak egy parányi része élte túl a földtörténet folyamán az eróziót és más destruktív geológiai folyamatokat (Van Andel, 1981).

A fentiekre alapozom azt az állítást, hogy az idő és a történelem puránikus nézete emberszabásúak maradványainak elszórt, ám zavarba ejtő leletanyagára enged következtetni, amelyek közül némelyek anatómiailag modernek, némelyek pedig nem, s amelyek több tíz- vagy akár több százmillió évre nyúlhatnak vissza, s a világ különböző helyein jelenhetnek meg. Továbbá még nagyobb számú, ám hasonlóan zavarba ejtő keverékére következtethetünk a kőeszközöknek és más eszközöknek, amelyek közül némelyek a technikai fejlettség magas szintjét mutatják, mások pedig nem. Az utóbbi 150 év alatt az archeológia és az antropológia berkeiben dolgozók többségének elfogult hozzáállását nézve azt is megjósolhatjuk, hogy a maradványoknak és eszközöknek ezt a bámulatba ejtő elegyét úgy fogják módosítani, hogy az megfeleljen az emberi eredet lineáris-progresszív felfogásának. A nyilvánosságra hozott jelentések figyelmes vizsgálata, amelyet Richard Thompson és én végeztünk el (1993), megerősíti e két jóslatot. A következőkben csak néhány példát idéznék a bizonyítékok teljes tömegéből, amit terjedelmes könyvünkben rendszerezünk. Az itt közölt idézetek azokból a jelentésekből származnak, amelyek az egyes leleteket a legjobban azonosítják. A másutt idézett részletes elemzések és a kiegészítő jelentések (Cremo és Thompson, 1993) erősen alátámasztják azt, hogy ezek a leletek valóban hitelesek és ősiek.

Rovátkolt és faragott pliocén- (Desnoyers, 1863; Laussedat, 1968; Capellini, 1877) és miocén-kori (Garrigou and Filhol, 1968; von Dücker, 1973) emlőscsontokról tettek jelentést. Ezenkívül pliocén- és miocén korabeli rovátkolt csontokról található további beszámolókat a szélsőségesen szkeptikus de Mortillet részletes áttekintésében is (1883). A tudósok átlukasztott, pliocén kori cápafogakról (Charlesworth, 1873), mesterien faragott miocén kori kőről (Calvert, 1874) és művészien faragott pliocén korabeli kagylóról is (Stopes, 1881) beszámolnak. Rovátkolt emlőscsontokról tesz említést Moir (1917), ami akár eocén korabeli is lehetett.

Nagyon durva kőeszközök kerültek elő a közép pliocénból (Prestwich, 1892), s még az eocén korból is (Moir, 1927; Breuil, 1910, különösen a 402. o.). Íszrevehetjük, hogy ezeknek a felfedezéseknek a legtöbbször a XIX. századból származik, de ilyen eszközöket még mindig találnak. A pliocén korból származó durva kőeszközöket találtak nemrég Pakisztánban (Bunney, 1987), Szibériában (Daniloff és Kopf, 1986) és Indiában (Sankhyan, 1981). Figyelembe véve azt a jelenlegi elméletet, miszerint az eszközkészítő emberszabásúak nem hagyták el eredetüknek afrikai központját egészen körülbelül egymillió évvel ezelőttig, ezek az eszközök némileg rendhagyónak tűnnek, nem is beszélve egy olyan kavicsból készült eszközről, ami a miocén korból származik Indiából (Prasad, 1982).

Fejlettebb kőeszközök jelentek meg az oligocén kori Európában (Rutot, 1907), Európa miocénjában (Riberio, 1873; Bourgeois, 1873; Verworn, 1905), Ázsia miocénjában

(Noetling, 1894) és Dél-Amerika pliocénjában (F. Ameghino, 1908; C. Ameghino, 1915). Észak-Amerikában fejlett kőeszközöket találtak a kaliforniai rétegekben, amelyek kora a pliocéntól a miocénig terjed (Whitney, 1880). Egy érdekes parittyakő, ami legalább pliocén, de lehet, hogy akár eocén korú, Angliában került elő (Moir, 1929, 63. o.).

Fejlettebb műtárgyakról is tettek említést a tudományos és a nem tudományos publikációkban. Ezek között van egy vasköröm, amit devoni homokkőben találtak (Brewster, 1844), egy aranylánc, ami karbonkorszakbeli kőből került elő (*Times of London*, 1844. jún. 22.), egy vasváza, amit prekambriumi kőben találtak (*Scientific American*, 1852. jún. 5.), s egy eocén korabeli krétagömb (Melleville, 1862). Egy pliocén korabeli agyagszobor (Wright, 1912, 266-69. o.), krétakori mészkőbe ágyazott fémcsövek (Corliss, 1978, 652-53. o.) és egy rovátkolt fémgömb, ami a prekambiumból származik (Jimison, 1982). Karbon korabeli szénben pedig a következő tárgyakat találták: egy aranylánc (*The Morrisonville Times of Illinois, USA*, 1891. jún. 11.), művészien faragott kő (*Daily News of Omaha, USA*, 1897. ápr. 2.), egy vaspohár (Rusch, 1971) és kőtömbökből készült falak (Steiger, 1979, 27. o.).

Anatómiailag modern emberi csontvázak maradványai Európa közép pleisztocénjéből bukkantak fel (Newton, 1895; Bertrand, 1868; de Mortillet, 1883). Ezeket az eseteket Keith kedvezően bírálta el (1928). Más anatómiailag modern emberi maradványok jelentek meg Afrika korai és közép pleisztocénjében (Reck, 1914; L. Leakey, 1960d; Zuckerman, 1954, 310. o.; Patterson és Howells, 1967; Senut, 1981; R. Leakey, 1973), Jáva korai-közép pleisztocénjében (Day és Molleson, 1973), Dél-Amerika korai pleisztocénjében (Hrdlicka, 1912, 319-44. o.), Dél-Amerika pliocénjében (Hrdlicka, 1912, 346. o.; Boman, 1921, 341-42. o.), Anglia pliocénjében (Osborn, 1921, 567-69. o.), Olaszország pliocénjében (Ragazzoni, 1880; Issel, 1868), Franciaország miocénjében és Svájc eocénjében (de Mortillet, 1883, 72. o.), s még Észak-Amerika karbon korában is (*The Geologist*, 1862). A kaliforniai aranybányákban talált számos felfedezés a pliocén és az eocén közöttre datálható (Whitney, 1880). Ezeknek a csontoknak egy részét kémiai és radiometrikus teszteknek is alávetették, amik a leletek sztratigráfiai helyzete által sugallt koroknál fiatalabb korokat mutattak. De amikor ezeknek a módszereknek a megbízhatatlanságát és gyengeségeit összehasonlítjuk a felfedezők nagyon meggyőző sztratigráfiai megfigyeléseivel, akkor egyáltalán nem olyan egyértelmű, hogy az eredeti kormeghatározásokat el kellene vetni (Cremo és Thompson, 1993, 753-794. o.).

Emberihez hasonló lábnyomokat találtak Észak-Amerika karbonkorszakából (Burroughs, 1938), Közép-Ázsia jurakorszakából (*Moscow News*, 1983, 4.szám, 10. o.) és Afrika pliocénjéből (M.Leakey, 1979). Kambrium (Meister, 1968) és triász korabeli (Ballou, 1922) cipőnyomokat találtak.

Miközben arról a divatos közfelfogásról beszélünk, hogy az anatómiailag modern emberek a kevésbé fejlett emberszabásúakból alakultak ki a késői pleisztocén során, a tudósok fokozatosan elfogadhatatlannak nyilvánították a meggyőző, de rendhagyó bizonyítékok nagy tömegét, amiket fentebb összegeztünk. Így ez tudóskörökben megvitatásra méltatlanná vált. Richard Thompson és én arra a következtetésre jutottunk (1993), hogy ezeknek a bizonyítékoknak az eltüntetését egy kettős standard alkalmazásával vitték véghez, amely során az előnyben részesített bizonyítékokat nem vetették alá annak a szélsőségesen szkeptikus vizsgálatnak, amelyen a számukra kedvezőtlen bizonyítékoknak át kellett esnie.

A számos példa közül, amit a régészeti leletek elbírálása során működő, a lineáris-progresszív evolúcióelméletet favorizáló előítéletek működésére idézhetnénk, vegyük most a kaliforniai aranylelőhelyek egyikén talált leletek esetét. A kaliforniai aranyláz idején, amely az 1850-es években kezdődött, a bányászok számos, anatómiailag a modern emberéhez hasonló

csontot, valamint fejlett kőeszközöket találtak a bányákban, mélyen beágyazódva az aranytartalmú rétegekbe, amelyeket viszont vastag lávafolyamok borítottak (Whitney, 1880). A láva alatti aranylelőhelyek kora 9-55 millió év a modern geológiai jelentések szerint (Slemmons, 1966). Ezekről a leletekről a tudományos világ számára J. D. Whitney, Kalifornia állam geológusa számolt be egy monográfiában, amit a Peabody Természettudományi Múzeum publikált a Harvard Egyetemen. Az általa összegyűjtött bizonyítékok alapján Whitney az emberiség eredetének nem-progresszivist elméletét fogadta el – az ősi leletek azt bizonyították, hogy a távoli múltban ugyanolyan emberi lények léteztek, mint a mai ember.

Erre W. H. Holmes (1899, 424. o.) a Smithsoni Intézetből azt válaszolta: „Ha Whitney professzor teljes mértékben értékelné az emberi evolúció manapság elfogadott történetét, valószínűleg habozott volna, hogy nyilvánosságra hozza az általa megalkotott következtetéseket, annak ellenére, hogy meggyőző mennyiségű bizonyítékkal került szembe.” Ez a hozzáállás manapság is nagyon jellemző. Egyetemi tankönyvükben Stein és Rowe elismerik, hogy „a tudományos állításokat sohasem fogadhatjuk el abszolútként” (1993, 41. o.). Ugyanakkor nagyon kategorikusan ezt is kijelentik: „Egyesek szerint az emberi lények mindig ugyanolyan módon léteztek, mint ahogy most. Az antropológusok azonban meg vannak győződve arról, hogy az emberek változtak az idő során a változó körülményeknek megfelelően. Az antropológusok egyik célja az, hogy bizonyítékot találjanak az evolúcióra, s elméleteket gyártsanak róla.” Meghatározásából adódóan egy antropológusnak látszólag nem is lehet semmilyen más nézete vagy célja. Tartsuk azonban észben, hogy ez a látszólag teljesen vallásmentes, az emberi eredet lineáris-progresszív modellje melletti abszolút elkötelezettség, mélyen a zsidó-keresztény kozmológiában gyökerezhet.

Holmes nagyon nehezen fogadta el például azt a hasonlóságot, ami nagyon ősinek mondott eszközök és a mai indiánok által használt szerszámok között mutatkozott. Hogyan vehetné bárki is komolyan – vélekedett –, hogy egy tercium korabeli törzsnek az eszközei egy tercium korabeli folyamatban maradtak fenn, majd – egy mérhetetlenül hosszú időszak elteltével – olyan jó állapotban kerültek a felszínre, mintha újjak lettek volna, lelőhelyük pedig egy újkori törzs lakta területen volt, ahol ugyanolyan tárgyakat használtak (1899, 451-52. o.)? Ezt a hasonlóságot sokféle módon meg lehetne magyarázni, az egyik lehetséges magyarázat azonban az, hogy a ciklikus idő során az emberi lények ugyanabban a földrajzi környezetben ismételtelen megjelentek ugyanolyan kulturális attribútókkal. Az a feltételezés, hogy ilyesmi megtörténhetett, mindenképpen megdöbbenti azokat, akik úgy tekintenek az emberi lényre, mint az emberszabásúak hosszú és egyszerű evolúciós fejlődésének jelenlegi eredményére. Annyira abszurdnak fogják találni, hogy ez megakadályozza majd őket abban, hogy bármilyen bizonyítékra úgy tekintsenek, mint ami potenciálisan alátámasztja az emberi történelem ciklikus interpretációját.

Figyelemre méltó azonban, hogy egy meglehetősen nyílt gondolkodású mai archeológus, amikor szembekerült a könyvemben található bizonyítékokkal, az esetek magyarázataként maga vetette fel – bár egy kissé kételkedve – az emberi történelem ciklikus interpretációjának lehetőségét. George F. Carter, aki az észak-amerikai előemberrel kapcsolatos rendhagyó nézeteiről híres, 1994. január 26-án ezt írta nekem: „Ha az ön táblázata a 391. oldalon valóban helyes, akkor a Table Mountainben található eszközöknek minimum 9 millió évesnek kell lenniük. Ezek szerint ön egy másik, egy már letűnt teremtésre s egy azt követő újabb kezdetre gondol? Lehetséges volna, hogy Kalifornia archeológiai története 9 millió évvel később megisméltódott? Vagy az ellenkezője az igaz? A kaliforniaiak 9 millió évvel később le-másolták volna a Table Mountain alatt található eszközöket?”

Pontosan ez az amit én javasolnék: a ciklikus idő során a modern észak-amerikai indiánokéhoz hasonló kultúrával rendelkező emberi lények tényleg megjelentek sok millió évvel ezelőtt Kaliforniában, talán többször is. „Komoly nehézségeim vannak, amikor megpróbálok az érvelésnek ezen a vonalán haladni” – ismerte el Carter. De ez a nehézség, ami a legtöbb archeológus és antropológus elméjében megjelenik, az idő lineáris-progresszív felfogása iránti ritkán felismert, és még ritkábban megkérdőjelezett tudományos elkötelezettségnek, kulturális beidegződésnek is tulajdonítható. Erdemes lenne ezért a régészeti leleteket más időlencséken, például a puránikus időlencséken keresztül megvizsgálni. Sokan úgy vélekednek majd, hogy javaslatom tökéletes példája annak, hogy milyen következményekkel járhat az, amikor valaki saját szubjektív vallásos elgondolásait a természet objektív tanulmányozásába akarja beépíteni. Jellemző módon reagált erre Jonathan Marks (1994) a *Tiltott régészet* című könyvemről írott ismertetőjében: „Azok a próbálkozások, hogy a természeti világot vallásos nézetekkel egyeztessük össze, általában azzal végződnek, hogy kompromisszumot kötünk a természeti világgal.”

Amíg azonban a modern antropológia nem bírálja tudatosan felül az időről és a fejlődésről alkotott, burkolt és végső soron vallásos eredetű feltételezéseinek a következményeit, addig félre kéne tennie a mindenre kiterjedő objektivitás iránti igényeit, és nem kellene olyan elhamarkodottan azzal vádolnia másokat, hogy elferdítik a tényeket annak érdekében, hogy vallásos dogmákat támasszanak alá. *Om tat sat.*